

ساختار اجرایی متناسب با برنامه درسی نیست

پای صحبت غلامرضا سراجزاده، معلم و
پیش‌کسوت تربیت‌بدنی

گفت‌وگو: سمانه آزاد

اشاره

غلامرضا سراجزاده مانند بسیاری از پیش‌کسوتان حوزه تربیت‌بدنی، پس از فارغ‌التحصیلی از مدرسه عالی ورزش کارش را با معلمی آغاز کرده است؛ معلمی در استان گیلان و روستای پره‌سر؛ جایی که مانند دیگر روستاهای استان گیلان زمین ورزشی نداشت اما با همت این معلم و همکاری دانش‌آموزان کم‌کم به مدرسه‌ای صاحب سبید بسکتبال و تور والیبال تبدیل شد. همین پشتکار باعث شد تا سراجزاده در منطقه شناسایی و به اداره تربیت‌بدنی آموزش و پرورش منتقل شود. از آن پس بود که برنامه درسی تربیت‌بدنی مدون، به دغدغه نخست این معلم تبدیل شد. سرانجام سراجزاده راه عمل در پیش گرفت و بالاخره توانست با برخی دیگر از همکاران، برنامه تربیت‌بدنی دوره ابتدایی را تدوین کند. برنامه‌ای که در سال ۱۳۸۴ در شورای عالی آموزش و پرورش به تصویب رسید. سراجزاده گرچه کار خود را با معلمی آغاز کرده اما مسیر زندگی حرفه‌ای‌اش به کمیته ملی المپیک و پارالمپیک هم رسیده است. او که اکنون دوره بازنشستگی را

طی می‌کند، به‌عنوان مشاور معاونت تربیت‌بدنی آموزش و پرورش مشغول است و گرچه به اجرای برنامه درسی تربیت‌بدنی نقدهایی را وارد می‌داند اما راه‌حل هم دارد. گفت‌وگوی ما با این معلم فعال و مؤثر را شاید بتوان تاریخ شفاهی مسیر پر فراز و نشیب تولید برنامه درسی تربیت‌بدنی هم دانست.

شما بعد از اینکه به اداره تربیت‌بدنی آموزش و پرورش آمدید، چه فعالیت‌هایی را شروع کردید؟

ابتدا کلاس‌های کارآموزی را شکل دادیم و بعد هم دوره‌های کاردانی و کارشناسی تربیت‌بدنی را دایر کردیم. در سال ۱۳۷۰ تغییراتی در اداره رخ داد و مدیریت به آقای عموزاده خلیلی سپرده شد. ایشان از من خواستند بخش ارزشیابی اداره را بر عهده بگیرم. در آن بخش و طی یک سال مجموعه کامل ارزشیابی از منطقه تا اداره کل تربیت‌بدنی را تدوین کردیم؛ یعنی برای همه قسمت‌ها، از مسابقات تا آموزش‌ها، محور ارزشیابی تعیین شد.

به این ترتیب، می‌توانستیم به حوزه فعالیتیمان مسلط شویم و برنامه‌های کیفیت‌بخشی را پیش بگیریم. طی این جریان ما متوجه شدیم که در اداره کل تربیت‌بدنی آموزش و پرورش بیشترین همت و تمرکز بر برگزاری مسابقات دانش‌آموزی است. مسابقاتی که به‌طور موازی و با همان شکل در سازمان تربیت‌بدنی هم انجام می‌شود. از این رو خواستیم وزیر وقت آموزش و پرورش، آقای نجفی، و رئیس سازمان تربیت‌بدنی، آقای هاشمی‌طبا، را متقاعد کنیم که برگزاری دو مسابقه اتلاف منابع انسانی و مالی است اما نظرات آن‌ها متفاوت بود و همان روند ادامه پیدا کرد.

۵ برنامه پیشنهادی شما چه بود؟

۵ ما پیشنهاد کردیم سازمان تربیت‌بدنی مسابقات را برگزار کند و اداره کل تربیت‌بدنی آموزش و پرورش بیشتر به آموزش معلمان بپردازد. البته این در حالی بود که در آن زمان و تا مدت‌ها پس از آن هم هیچ برنامه رسمی برای حوزه تربیت‌بدنی وجود نداشت. مسئول برنامه درسی، دفتر تألیف کتاب‌های درسی در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی بود که یکی از مهم‌ترین ارکان آموزش و پرورش است، اما ما آشنایی چندانی با آن سازمان نداشتیم؛ چون سال‌ها از تعلیم و تربیت مدرسه‌های می‌گذشت و در آن سازمان اتفاقی برای درس تربیت‌بدنی نیفتاده بود. یعنی درس تربیت‌بدنی فاقد برنامه درسی بود.

۵ پس از آنکه به اداره رفتید، باز هم معلمی را تجربه کردید؟

۵ بله، بعد از مدتی من برای تدریس در مدارس کویت به آن کشور رفتم. سه سال در دوره‌های ابتدایی تا متوسطه تدریس کردم. دوران لذت‌بخشی بود و بعدها در تدوین برنامه درسی تربیت‌بدنی از تجربه‌های آن دوران استفاده کردم. در آنجا به این نتیجه رسیدم که ما برنامه درسی تربیت‌بدنی نداریم، و من باید آموخته‌هایم از دانشگاه را در حیات مدرسه به کار بیندم. می‌توان گفت در آن دوران از تجربه‌ها و یافته‌هایم استفاده کردم و به نوعی خودم صاحب برنامه درسی شدم.

۵ یعنی روش خاصی را به کار بردید؟

۵ بله، مثلاً یکی از مسائل مهم مربوط به

ورزش که کمبودش را کاملاً احساس می‌کردیم، ناآشنایی دانش‌آموزان با فضای فعالیت تربیت‌بدنی و ورزش بود. من فضا را به دانش‌آموزان شناساندم و سعی کردم استفاده بهینه از فضا را آموزش دهم. همچنین، شرح وظایف هر دانش‌آموز در گروه را یادآور شدم. معمولاً دانش‌آموزانی که از نظر فعالیت ضعیف‌اند، در جمع و به‌خصوص جمع‌های ورزشی پذیرفته نمی‌شوند. من تعدادی از این دانش‌آموزان را بین گروه‌ها تقسیم کردم و بعد جداگانه با آن‌ها صحبت کردم. نگرش آن‌ها را تغییر دادم تا بی‌هدف وارد فعالیت ورزشی نشوند و به این ترتیب بتوانند در میان افراد گروه جایگاهی پیدا کنند. بعد از مدتی، توجه و تمرکز این دانش‌آموزان به کلاس جلب شد. تغییراتشان به حدی بود که والدینشان به مدرسه مراجعه کردند و جویای علت این تغییرات شدند. یکی از چالش‌های ما این است که معمولاً با دانش‌آموزان صحبت نمی‌کنیم و راه‌حل مشکلات را نشانشان نمی‌دهیم. این یکی از مهارت‌هایی است که معلم تربیت‌بدنی باید داشته باشد تا موجب رشد و ارتقاء دانش‌آموزان شود.

بعد از اینکه به تهران بازگشتم به‌طور جدی تصمیم گرفتم که دوباره به مدرسه برگردم اما به اصرار آقای پهلوان، مدیر وقت اداره تربیت‌بدنی آموزش و پرورش، به‌عنوان مشاور ایشان مشغول به کار شدم. هرچه پیش می‌رفت بیشتر به بازگشت به مدرسه فکر می‌کردم؛ چون معتقد بودم که کار باید از مدرسه اصلاح شود و اداره جای کار زیادی ندارد. کار درست آن بود که مدارس را سروسامان دهیم و کمبودهای مدرسه را برطرف کنیم.

۵ و البته برنامه درسی مدونی داشته باشیم.

۵ بله. در همان دوران جرقه‌های تدوین برنامه درسی تربیت‌بدنی توسط آقای آزمون زده شده بود. سال ۱۳۷۴ بود که برای تدوین برنامه درسی تربیت‌بدنی به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی دعوت شدم. در واقع، تنها چیزی که می‌توانست مرا متقاعد کند که به مدرسه نروم تدوین برنامه درسی بود. در نهایت، به‌عنوان کارشناس مسئول برنامه درسی فعالیت را شروع کردم. در دفتر تألیف کتاب‌های درسی با دنیای

یکی از
چالش‌های ما این
است که معمولاً
با دانش‌آموزان
صحبت
نمی‌کنیم و
راه‌حل مشکلات
را نشانشان
نمی‌دهیم ۲۲

به جرات می‌توان گفت اگر علم برنامه‌درسی نبود، ما هنوز هم در حوزه تربیت‌بدنی تکلیف خودمان را نمی‌دانستیم

بزرگی روبه‌رو شده بودم که مرکز چگونگی هدایت و تربیت دانش‌آموزان بود. کاری که در دفتر صورت می‌گیرد کار علمی است. در واقع، در کنار تربیت‌بدنی باید علم برنامه‌درسی شکل بگیرد تا بتوانیم کار خود را در قالبی مناسب پیش ببریم. به جرات می‌توان گفت اگر علم برنامه‌درسی نبود، ما هنوز هم در حوزه تربیت‌بدنی تکلیف خودمان را نمی‌دانستیم. این بزرگ‌ترین درسی بود که در آن دوران آموختم.

سرانجام بعد از سه سال، در سال ۱۳۷۸ برنامه‌درسی تربیت‌بدنی دوره ابتدایی تدوین شد. در واقع، ما بعد از حدود ۸۰ سال تعلیم و تربیت مدرسه‌ای، صاحب نخستین برنامه‌درسی تربیت‌بدنی شدیم که سه سال هم اجرای آزمایشی شد.

در تدوین برنامه‌درسی تربیت‌بدنی چه مشکلاتی داشتید؟

نبود سواد مربوط به برنامه‌درسی تربیت‌بدنی در جامعه یکی از خلاءهایی بود که وجود داشت. وقتی برای تحقیق نظری یا عملی به جامعه مراجعه می‌کردیم، اطلاعات چندانی دستگیرمان نمی‌شد و باز خورد مناسبی دریافت نمی‌کردیم. تحقیقات ما قبل از تدوین برنامه‌درسی نشان می‌داد که مخاطبان ما در مدرسه اصلاً این حوزه را نمی‌شناسند و در نتیجه، انتظارشان با برنامه‌درسی مغایرت داشت، اما در نهایت برنامه‌درسی دوره ابتدایی تدوین و سه سال اجرای آزمایشی شد تا مطمئن شویم آنچه تدوین شده مناسب است یا نه.

آیا بعد از اجرای آزمایشی، اجرای سراسری صورت گرفت؟ آیا این اجرا موفقیت‌آمیز بود؟

بله. نتایج مثبتی از اجرای آزمایشی به دست آوردیم. در همان دوران معاونت تربیت‌بدنی آموزش و پرورش تشکیل شد و ما با کمک آن‌ها توانستیم برنامه‌درسی دوره‌های راهنمایی و متوسطه را هم تدوین کنیم. سال ۱۳۸۴ نقطه عطفی در حوزه برنامه‌درسی تربیت‌بدنی بود؛ چون بعد از چندین جلسه دفاع، برنامه‌درسی تربیت‌بدنی دوره ابتدایی در شورای عالی آموزش و پرورش برنامه به تصویب رسید. در اینجا

باید از دکتر مهرمحمدی که عالم به برنامه‌درسی بودند و در تصویب این برنامه به ما کمک کردند، یاد کنم. می‌توان گفت به افق‌های بسیار خوبی در برنامه‌درسی تربیت‌بدنی و آموزش آن رسیده بودیم و برنامه‌درسی تربیت‌بدنی بومی شده بود.

ویژگی‌های برنامه‌درسی که تدوین کردید چه بود؟

برنامه‌درسی تربیت‌بدنی بر کسب و حفظ سلامتی تأکید دارد و هر کس که بخواهد به‌طور غیرحرفه‌ای فعالیت ورزشی داشته باشد، از این برنامه منتفع می‌شود. دانش‌آموز با اجرای این برنامه در سال‌های آخر دبیرستان می‌تواند سلامت جسمانی خود را از طریق حرکت حفظ کند و در واقع، شخصیتی شکل می‌گیرد که می‌داند برای سالم نگه داشتن خود در تمام طول عمر چگونه برنامه‌ریزی کند. می‌توان گفت برنامه‌درسی به زندگی روزمره دانش‌آموزان متصل بود و حتی چگونگی طراحی آمادگی جسمانی و تغذیه در طول سال‌های زندگی در این برنامه پیش‌بینی شده بود.

بنابراین، آموزش زندگی سالم مهم‌ترین هدف این برنامه‌درسی است. به نظر شما، آیا اکنون در مسیر این هدف حرکت می‌کنیم؟

من فکر می‌کنم که در این مسیر قرار نگرفته‌ایم. همه دوستان و همکاران ما از گذشته تاکنون تلاش‌های بسیاری داشته و از هیچ کمکی دریغ نکرده‌اند اما هنوز مسیر درستی ایجاد نشده است. در مدیریت دو موضوع مطرح است: یکی انجام دادن کار درست و دیگری درست انجام دادن کار. ما وقتی به این نقطه برسیم به بهره‌وری رسیده‌ایم. من اطمینان دارم که اگر براساس برنامه‌درسی حرکت کنیم، تحول بزرگی در کیفیت بخشی مدرسه روی می‌دهد. فاصله بین تربیت‌بدنی مدرن و پیشرفته با تربیت‌بدنی عقب‌مانده یک تار موست و آن، همتی است برای سازمان‌دهی مدارس و پیاده کردن برنامه‌درسی. نکته مهم در برنامه‌درسی این است که با توجه به موقعیت و شرایط هر کشوری، هر چند سال یکبار باید بررسی و اصلاحاتی انجام شود. در واقع، رشد برنامه‌درسی منوط به اجرای آن در مدرسه است اما متأسفانه اجرای این برنامه

عکس: اعظم لاریجانی

**فاصله بین
تربیت بدنی
مدرن و پیشرفته
با تربیت بدنی
عقب مانده یک
تار موست و آن
همتی است برای
سازمان دهی
مدارس و پیاده
کردن برنامه
درسی**

ارزشیابی و پایش اجرای برنامه درسی در مدارس را برعهده دارد و کمبود امکانات ورزشی را کدام قسمت رفع می‌کند. باید ساختاری این مسائل را بررسی و برای آن‌ها برنامه‌ریزی کند. نباید برنامه درسی را رها کرد. این موضوع هم باید با کمک دو اداره معاونت تربیت بدنی آموزش و پرورش و سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، به‌ویژه دفتر تألیف کتاب‌های درسی پیگیری شود. در این صورت، دیگر برد و باخت‌های تیم‌های ملی‌مان شکل سینوسی به خود نمی‌گیرد بلکه حرکتی رو به رشد خواهد داشت و اگر آفتی را شاهد باشیم، مشکل فنی خواهد بود. در این حالت است که دانش‌آموز حرفه‌ای از جمع جدا می‌شود و به کانون‌ها می‌رود و فعالیتش شکل علمی‌تری به خود می‌گیرد. حتی اگر بتوان بین وزارت ورزش و جوانان و معاونت تربیت بدنی آموزش و پرورش حلقه‌ای ایجاد شود و دانش‌آموز مستعد را به‌گونه‌ای هدایت کند که هم درس بخواند و هم حرفه ورزشی‌اش را دنبال کند، مسیر رو به رشدی خواهیم داشت. ما نهادی مانند فدراسیون دانش‌آموزی را داریم که برگزاری مسابقات را به‌عهده دارد. این نهاد می‌تواند نقش همین واسط و حلقه مفقوده را ایفا کند.

متوقف شد. متأسفانه در کشور ما فقط نظر ارائه می‌شود؛ نظری که در حوزه میدانی، خود را نشان نداده است. یاد نگرفته‌ایم که جمع‌بندی نظرات اجرا شود و به مرور یافته‌هایمان را به معلومات قبلی اضافه کنیم. سواد حوزه میدانی با سواد حوزه آکادمیک متفاوت است. بعد از اینکه تصمیمات در میدان عمل پیاده می‌شوند، باید به تدریج بازخوردها را دریافت و سپس دوباره برنامه‌ریزی کرد. به این ترتیب است که کسانی که در میان عمل فعالیت دارند، سواد میدانی دارند. به هر حال، مخاطب برنامه درسی معلمان و دانش‌آموزان هستند و حتی خود معلمان و مسئولان هم در این جریان یاد می‌گیرند. فرایندی است که همه طی آن یاد می‌گیرند. چنین فرایندی برای کشور لازم و ضروری است اما متأسفانه هنوز در این زمینه کار زیادی انجام نداده‌ایم.

با توجه به تغییراتی که براساس سند تحول آموزش و پرورش در نظام آموزشی رخ داد، آیا برنامه درسی دوره ابتدایی هم تغییر کرد؟

چون ما محتوا و حیطه‌ها را تعریف کرده بودیم و برای هر حیطه طراحی خاصی وجود داشت، برنامه آسیبی ندید. تنها یک کلاس ششم به برنامه اضافه شد. با توجه به اینکه مسیر از قبل مشخص شده بود، تقریباً فقط از نظر فصل‌ها جابه‌جایی رخ داد. بر این اساس، می‌توان گفت که تغییرات مبنایی نبوده‌اند. حتی اگر برنامه درسی تربیت بدنی راهنمایی و متوسطه هم اجرا می‌شد، تغییرات مبنایی به وجود نمی‌آمد. مهم این است که این برنامه در مدرسه اجرا شود. من مطمئنم اگر دو اتفاق در حوزه تربیت بدنی بیفتد، ما موفق خواهیم بود. نخست اینکه ساختار بخش اجرایی به نفع درس تربیت بدنی تغییر کند و دوم اینکه برنامه‌های پنج ساله با محوریت برنامه درسی شکل بگیرند. به طوری که همه نیازهای مربوط به برنامه درسی - چه سخت‌افزاری و چه نرم‌افزاری - در آن برنامه‌ها در نظر گرفته شود.

ساختار اجرایی ما متناسب با برنامه درسی نیست؛ چون درس تربیت بدنی در این ساختار به شکل وزین مطرح نشده است. باید مشخص باشد آموزش معلمان به‌عهده کیست؛ کدام قسمت

۹۹ تا به حال آموزش‌های معلمان آموزش برای آموزش بوده است نه آموزشی که بتواند مشکلی را حل کند

به نظر شما، چه تغییراتی باید ایجاد شود که متناسب با برنامه درسی باشد؟

باید جایگاه برنامه درسی مشخص شود؛ به گونه‌ای که آموزش‌های معلمان با توجه به آن صورت بگیرد. بسیاری از معلمان ما هنوز با برنامه درسی حوزه خود آشنایی ندارد؛ چون در ساختار، بخشی وجود ندارد که نیازهای معلمان را رصد و برطرف کند. باید برای برنامه درسی تربیت‌بدنی ساختاری متشکل از سه کارشناس تشکیل شود؛ کارشناس آموزش، کارشناس ارزشیابی و کارشناس امکانات و لوازم ورزشی. الان هیچ‌کدام از این‌ها را به این شکل نداریم. وقتی ساختار دچار مشکل باشد، رسیدن به اهداف هم دچار مشکل می‌شود. دوم اینکه برنامه درسی محور برنامه‌های پنج‌ساله باشد. هر پنج سال یک بار هم فضایی ایجاد شود که برنامه درسی مرور و مشکلات و نواقصش رفع شود. دلیل اینکه هنوز در جای هستیم که ده سال پیش بودیم، این است که مشکلاتمان را رصد نکرده‌ایم. البته باید بپذیریم که ما سال‌ها به همین رویه عمل کرده‌ایم و تغییر برایمان سخت است.

از سوی دیگر، دانشگاه‌های ما نیروی انسانی مورد نیاز را تربیت نمی‌کنند. در حالی که دانشگاه‌ها نقش سرچشمه را دارند و اگر در آنجا برای برنامه درسی و اجرای آن برنامه‌ای وجود داشته باشد، دیگر با این مشکلات روبه‌رو نخواهیم بود. ما در همان دوره‌ای که برنامه درسی تربیت‌بدنی دوره‌های راهنمایی و متوسطه را تدوین می‌کردیم، با برخی از همکاران و مسئولان مراکز تربیت معلم واحدهایی را به این منظور تعریف کردیم. برای تربیت معلمان دوره ابتدایی هم این کار را دنبال کردیم؛ چون اعتقاد داشتیم باید سرچشمه را آباد کرد.

گفتید که باید ساختار متناسب با برنامه درسی تغییر کند. شاید این کار در طولانی مدت انجام شود. به نظرتان برای نتیجه‌گیری در فرصت کمتر باید چه کرد؟
مدارسی را که راغباند با برنامه درسی حرکت

کنند شناسایی و برنامه را اجرا کنیم. البته چند ماه پیش این کار را شروع کردیم و در چند استان از جمله البرز، یزد، خراسان رضوی، مرکزی، کرمان و ... مدارسی را شناسایی و آموزش‌هایی را شروع کردیم. مخاطب این آموزش‌ها معلمان بودند. البته ابتدا کمی مقاومت نشان دادند؛ چرا که فکر می‌کردند مانند آموزش‌های قبلی است. تا به حال آموزش‌های معلمان آموزش برای آموزش بوده است، نه آموزشی که بتواند مشکلی را حل کند. در حالی که در این آموزش‌ها، وارد حوزه میدانی شدند، فعالیت کردند و متوجه شدند که آمادگی جسمانی برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی تا چه حد متفاوت است. مطمئناً با اجرای این برنامه، مسئولان متوجه تفاوت‌ها می‌شوند و می‌بینند که تا حد مدرسه کیفی می‌شود.

کلاس تربیت بدنی باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد که بتوان آن را استاندارد دانست؟

باید دید در سه حیطه دانشی، نگرشی و مهارتی چه اتفاقی در کلاس می‌افتد. در این زمینه باید تحقیقی صورت گیرد که ببینیم معلمان با چه فعالیت‌هایی این اهداف را دنبال می‌کنند. اگر نتیجه تحقیقات نشان داد که معلمان حرکت مثبتی دارند، به این معنی است که کلاس‌های استاندارد داریم.

بسیاری از معلمان تربیت‌بدنی نگرانی‌هایی دارند. این گروه از معلمان برای توانمند کردن خود چه کاری می‌توانند انجام دهند؟

ما همراه برنامه درسی یک فیلم آموزشی تولید کرده‌ایم. این فیلم آموزشی همانند برنامه درسی است و چارچوب، محتوا و نمونه‌های اجرایی را به معلمان نشان می‌دهد. رویکرد برنامه درسی، موضوعات برنامه، سازماندهی موضوعات، ارزشیابی، روش تدریس و نمونه‌های روش تدریس بخش‌هایی از این فیلم است که می‌تواند به معلمان کمک کند.